ARION, FRANK MARTINUS

'Dubbelspel' in

In de aula van de UoC werd donderdag 20 oktober door Lucille Berry-Haseth 'Changá' gepresenteerd, de door haar gemaakte vertaling van Frank Martinus Arions romandebuut Dubbelspel. Bij die gelegenheid hield Wim Rutgers de volgende toespraak.

DOOR WIM RUTGERS

Wim Rugers tijdens zijn voordracht op de University of Curaçao.
FOTO JEU OLIMPIO

Frank Martinus Arion heeft in de loop der jaren een fink aantal literaire werken gepubliceerd waaronder diverse poëziebundels, een verhalenbundel, een essaybundel en een vijftal romans, zoals Dubbelspel (1973), Afscheid van de koningin (1975), Nobele wilden (1979), De laatste vrijheid (1995) en De deserteurs (2006). Met elkaar meer dan 1.750 bladzijden proza. Maar hij is toch vooral de auteur van één boek gebleven, het romandebuut Dubbelspel, waarvan er inmiddels meer dan honderdduizend en vervolgens dankzij de eerste bibliotheekactie 'Nederland leest' van 2006 in totaal bij elkaar een kleine miljoen exemplaren over de toonbank zijn gegaan, inclusief de vertalingen in het Engels, Duits en Deens. Ik heb me dat proberen voor te stellen, hoeveel dat is. Als je al die exemplaren naast elkaar in de boekenkast zet, zou er een rij van ten minste 25 kilometer ontstaan.

Ik zal niet zozeer ingaan op de roman Dubbelspel die zich afspeelt op een derde zondag in november in 1969 of in het begin van de jaren zeventig, maar wat opmerkingen rond de roman maken, die ik wil verdelen in vieren: Taal en klasse; Taal en structuur; Taal en publiek; Taal en cultuur, waarna ik tot een afsluiting kom. Mooi in vijf delen, evenals de roman Dubbelspel zelf.

Taal en klasse

Hiervoor biedt het meest recente boek van Frank, de essaybundel 'Intimiteiten van het schrijven' (2009) handige aanwijzingen, omdat hij daarin over taal en literatuur schrijft: „Het is met de literatuur gesteld als met alle andere domeinen van het leven: ze is gebonden aan sekse, ras, klasse, godsdienst en natie", zegt hij in zijn artikel 'Multatuli: est-il tombé du ciel?' Het is in de literatuur natuurlijk vooral de vraag wat je met deze categorieën doet.

De literatuursociologie leert ons dat er grofweg drie mogelijke schrijvershoudingen zijn: conservering, kritiek en verwerking.

1. Literatuur is normbevestigend en reproduceert de bestaande cultuur en heeft een conserverende werking; ze representeert en herhaalt gangbare zienswijzen, normen en conventies en legt deze vast.
2. Literatuur draagt met haar cultuurkritische werking bij aan het innemen van een kritische afstand ten opzichte van bestaande zienswijzen en voorkomt verstarring.
3. Literatuur draagt bij aan het inzichtelijk maken en het verwerken van zaken die moeilijk te begrijpen en te accepteren zijn. (Anne Rigney: *Het leven van teksten*. Amsterdam University Press 2006: 307)

Het is duidelijk dat Franks werk vooral bij categorie twee en drie in te delen valt. Frank spreekt zelf uitgebreid over het doorbreken van heersende opvattingen. Hij noemt dan onder meer als sprekende voorbeelden Shakespeare: Othello (1622) en Aphra Behn: Oronooko, or the Royal Slave (1688) om uit te komen bij 'Nederlandse protesten tegen slavernij en onderdrukking' als in de Camera Obscura van Hildebrand (Nicolaas Beets) en natuurlijk Multatuli.

Hoe staat Frank zelf in deze traditie met zijn roman Dubbelspel? Frank zegt daarover dat het zijn 'voornemen was om een sociaalpsychologische dwarsdoorsnede te tekenen van de gemeenschap Curaçao waar een progressief politiek handelen aan geknoopt zou kunnen worden...' (Intimiteiten 2009: 108)

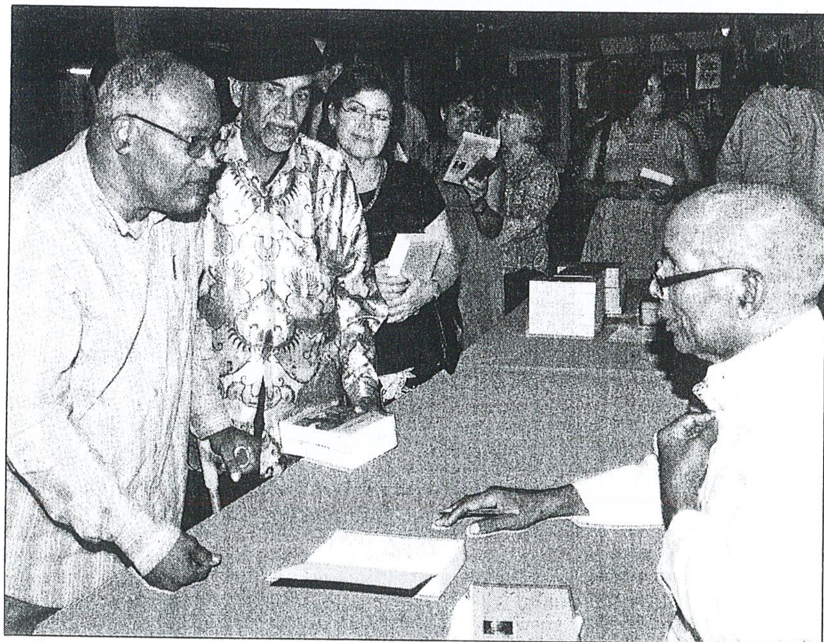
Taal en structuur

Dubbelspel is in zijn vorm klassiek met de vijf bedrijven: De morgen en de ochtend; De middag en de schemering; De schemering. Met het beknopte naspelen wordt het verhaal afgesloten. Deze vijf klassieke bedrijven kennen een eenheid van tijd (die derde zondag in november), plaats (in en rond Wakota) en handeling (het dominospel). Bovendien lijkt het nog mogelijk om verteltijd (de tijd die je nodig hebt om te lezen) en de vertelde tijd (de tijd die zich in het verhaalheden afspeelt) te laten samenvallen, als je 's zondags in de ochtend het boek openslaat en het aldoor door lezend in de schemering tot de laatste bladzijde gebracht hebt. Maar waar de traditionele klassieke held stervend en snevend ten onder gaat, zien we hier niet minder dan zes hoofdpersonen en een positieve boodschap aan het slot.

Frank gaat in zijn roman een driedubbel spel met de lezer aan: psychologisch in de tekening van de zes hoofdpersonen op een cruciaal moment in hun leven; sociaal met zijn dwarsdoorsnede van de gemeenschap Curaçao, zijn mensen en hun ideeënwereld; politiek met een dubbele boodschap meer van het eiland te houden en het met eigen middelen op te bouwen.

Taal en publiek

Wie in het Papiaments schrijft, publiceert voor een eigen publiek. Maar wie in het Nederlands in Nederland publiceert, krijgt met een dubbelpubliek te maken, namelijk de Nederlandstalige (en in merendeel Europese) lezer voor wie het Nederlands eigen is maar de in deze taal beschreven Caribische cultuur min of meer of geheel vreemd én de eigen Caribische lezer die leest over de eigen

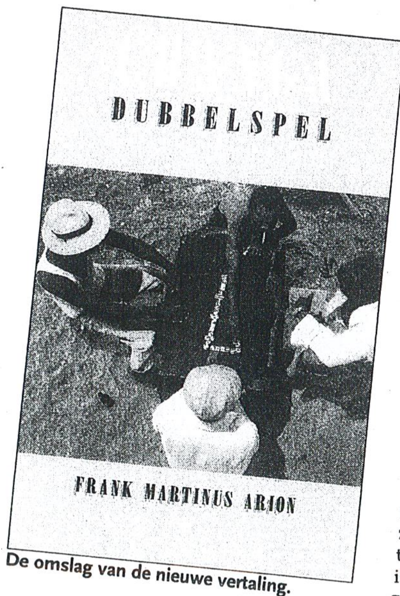
Na de presentatie van Changá konden de bezoekers een gesigneerd exemplaar krijgen.
FOTO JEU OLIMPIO

het Papiaments

Frank Martinus Arion spreekt ook de zaal toe. Op de voorgrond gouverneur Frits Goedgedrag en zijn echtgenote en rechts onder de vertaalster van het boek, Lucille Berry-Haseth. FOTO JEU OLIMPIO

culturele realiteit in de 'vreemde' Nederlandse taal.

De omslag van de nieuwe vertaling.

J.J. Oversteegen schreef hierover in 'Antilliaanse listen, drie Curaçaose schrijvers en hun publiek' in Drie Curaçaose schrijvers in veelvoud. 1991: 20-21: „De auteur (Frank Martinus Arion) speelt ook nog met twee soorten lezers: diegenen die deze Curaçaose wereld kennen, met nadruk op deze, en degenen die er van buitenaf naar kijken. (...) Beiden komen aan hun trekken (...) doordat dezelfde mededelingen een dubbele werking hebben. (...) Martinus Arion buit de mogelijkheden van de sociale roman ten volle uit door beschrijving (die representatief moet zijn) en interpretatie (die persoonlijk is) steeds aan elkaar gekoppeld te houden. (...) Allen worden zij [als lezers] medeverantwoordelijk gemaakt voor de opgeroepen wereld, zoals de sociale romancier beoogt, maar de één wordt dat doordat hij te horen krijgt: zulke toestanden bestaan, de ander doordat hij gedwongen wordt te kijken naar wat er vlakbij hem gebeurt, of tenminste kan gebeuren."

Taal en cultuur

Frank schreef poëzie in het Papiaments en Nederlands en gebruikt voor zijn proza de Nederlandse taal. Iemand die uitsluitend het werk dat in één taal geschreven is, met uitsluiting van de andere taal, in ogenschouw neemt, krijgt niet meer dan een onvolledig beeld van de auteur. Daarom: twee talen, een persoon, een oeuvre. Dat brengt ons tot een volgend, laatste,- punt: de Antilliaanse literatuur is in haar algemeenheid - evenals de Caribische en de Europese - multilinguaal maar desondanks geeft ze uitdrukking aan een gezamenlijke cultuur: de Antilliaanse, de Caribische, de Europese cultuur.

In een studie over het 'tragische levensgevoel bij Cola Debrot' onderzocht Frank Martinus de relatie tussen de in het Nederlands schrijvende Debrot en de Spaanstalige Unamuno, die elkaar in het existentialisme ontmoeten - niet een negatief existentialisme maar een existentialisme waarin illucidatie mogelijk blijkt. Ik citeer Debrot via Frank: „Wij moeten wel een duidelijk onderscheid maken tussen de Europese en Antilliaanse existentialisten. De Europeanen leggen het accent op het echec, de Antillianen (...) zijn er zich van bewust dat de mens in een precaire situatie verkeert maar zij beseffen eveneens dat een mogelijkheid van illucidatie steeds aanwezig is. (...) Het tragische levensgevoel bij Unamuno en bij Debrot is dus niet pessimistisch, maar vol hoop en strijdvaardigheid, vol vitaliteit." (Intimiteiten 91; 99) Aldus Debrot, aldus Frank Martinus Arion, aldus Dubbelspel met zijn positieve einde.

Literatuur is vervreemdend en vernieuwend: literatuur vervreemdt van het vertrouwde en maakt vertrouwd met het vreemde. De verrassende conclusie van Frank op dat Debrot-symposium van 1986, in 1988 gepubliceerd in De eenheid van het kristal was dan ook - sprekend over Debrots tragische levensgevoel en vergelijkend met Unamuno: „Debrot stelde voor de Antilliaanse literatuur in te delen in drie scholen: de Spaanse, de Nederlandse en de Papiamentse. Hoe merkwaardig dat hij, die was voorbestemd als een van de belangrijkste vertegenwoordigers van de Nederlandse school beschouwd te worden, moet worden gezien als de grootste vertegenwoordiger van de Spaanse school."

Afsluiting

Cola Debrot publiceerde zijn in 1949 geschreven toneelstuk Bokaal aan de lippen in 1951. De door May Henriquez en Jules de Palm gemaakte vertalende bewerking ervan zag het licht in de jaren zeventig onder de titel 'Kelki na boka'.

In een nabeschouwing constateerde Debrot toen dat de oorspronkelijke tekst een 'disharmonie toonde van taal en mentaliteit' en dat de vertaling van May Henriquez 'in feite de oorspronkelijke tekst bleek te zijn' (VW 7: 287-288) Ik citeer Debrot: „Het spel was herboren. Het was tot leven gewekt. Het vertoonde een eenheid van taal en mentaliteit. Het had een eigen bestaan verworven." Het werd op 30 mei 1975 door Thalia voor het eerst opgevoerd in het goede oude Centro Pro Arte.

Tot slot: Ik ga niet mee met de gedachte van enige mogelijke disharmonie tussen taal en mentaliteit in Dubbelspel maar constateer in Changá zeker het tweede deel van Debrots observering - de eenheid van taal en mentaliteit - in de vertaling van Lucille Berry-Haseth: Dubbelspel/Changá a yega kas!